

RAAP-NOTITIE 406

**Plangebied Terrein van de KVWS
(Stapelwerf) te Spaarndam**

Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude
Een bureauonderzoek

RAAP-NOTITIE 406

**Plangebied Terrein van de KVWS
(Stapelwerf) te Spaarndam**

Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude
Een bureauonderzoek

Samenvatting

In opdracht van Volker Wessels Vastgoed bv heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 3 juni 2001 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de herinrichting van het terrein van de KVWS (de Stapelwerf) aan de Lageweg te Spaarndam (gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude). Doel van dit onderzoek was te inventariseren of in het plangebied archeologische resten voorkomen die schade kunnen ondervinden van de geplande bodemingrepen in het kader van de herinrichting van het gebied.

Tijdens het bureauonderzoek zijn geen aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen in het plangebied.

Op grond van de geologische gegevens geldt voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de IJzertijd en Romeinse tijd (zie § 2.2). De aanwezigheid van archeologische vindplaatsen uit deze perioden kan dus niet worden uitgesloten. In het plangebied lag een deel van de Lage Dijk. Resten van deze dijk zijn mogelijk nog aanwezig. Hoewel geen aanwijzingen zijn gevonden voor bewoning aan deze dijk in de Middeleeuwen, kan dit echter niet worden uitgesloten. Om die reden geldt voor het tracé van de Lage Dijk een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen.

Indien in het plangebied nog archeologische resten aanwezig zijn, bevinden deze zich naar alle waarschijnlijkheid dicht onder de oppervlakte. De exacte diepte is niet bekend. Aangezien de exacte diepte waarop eventuele archeologische resten kunnen voorkomen niet bekend is, kan niet worden bepaald of deze wellicht zijn verdwenen als gevolg van de aanleg van de gebouwen en de oppervlakteverharding in het verleden. Vooral ter plaatse van het grasland en onder de oppervlakteverharding kan de aanwezigheid van archeologische resten niet worden uitgesloten.

Op grond van de resultaten van het bureauonderzoek wordt aanbevolen de archeologische verwachting te toetsen door middel van een inventariserend veldonderzoek. In het plangebied zou sprake zijn van bodemverontreiniging (mondelijke mededeling J.P.J. Senten). Afhankelijk van de verontreinigingssituatie van het plangebied kan worden besloten het inventariserend veldonderzoek doorgang te laten vinden.

1 Inleiding

1.1 Kader en doelstelling

In opdracht van Volker Wessels Vastgoed bv heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau op 3 juni 2001 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de herinrichting tot woningbouwlocatie van het terrein van de KVWS (de Stapelwerf) te Spaarndam (gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude). Het bureauonderzoek diende te worden uitgevoerd omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Doel van het onderzoek was het inventariseren van eventuele archeologische resten.

1.2 Plangebied en archeologische verwachting

Het plangebied (oppervlakte 12 ha) maakt deel uit van de bebouwde kom van Spaarndam en ligt direct ten zuiden van de Spaarndammerdijk, aan de oever van het Spaarne en de Mooie Nel (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 25A van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000); de centrum-coördinaat is 106.900/491.500. De percelen in het plangebied staan kadastraal bekend onder gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude, sectie H, nummers 130-132, 470-472, 474, 687, 693, 698, 699, 701, 717 (gedeeltelijk), 774, 782, 790-792, 817, 847, 861, 892, 942 en 1174. Ten tijde van het onderzoek bevond zich in het plangebied een bedrijfsterrein. Op dit terrein zou sprake zijn van bodemverontreiniging (mondelijke mededeling J.P.J. Senten).

Voor het plangebied geldt een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de IJzertijd en Romeinse tijd en een hoge archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen (zie § 2.2).

1.3 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek bestond uit een bureauonderzoek. Het bureauonderzoek is, waar mogelijk, uitgevoerd conform de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001). RAAP Archeologisch Adviesbureau en de door RAAP toegepaste procedures zijn goedgekeurd door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK), de instelling die het beheer heeft over de *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie* (KNA; Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie, 2001).

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in deze notitie genoemde archeologische perioden. Enkele vaktermen worden achter in deze notitie beschreven (zie de verklarende woordenlijst).

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Een bureauonderzoek is uitgevoerd om na te gaan of er reeds archeologische vondsten uit het plangebied geregistreerd staan en de landschappelijke (geologische en bodemkundige) kenmerken alsmede de gespecificeerde archeologische verwachting te bepalen. In het kader van het bureauonderzoek zijn verschillende bronnen geraadpleegd (zie literatuurlijst).

Om inzicht te krijgen in het voorkomen van archeologische vindplaatsen in of nabij het plangebied is het ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) te Amersfoort geraadpleegd.

2.2 Resultaten

Geologie en geomorfologie

Het plangebied bestaat geologisch gezien uit IJ-klei en veen op strandwalzand (NITG-TNO, 1998).

Omstreeks 2500 voor Chr. bevond zich ter plaatse van het plangebied een veenkussen van eutroof kustveen dat zich had gevormd achter de strandwallen en lage duinen (Vos, 2003). Rond 1550 voor Chr. brak het Oer-IJ vanuit het zuidoosten door de strandwallen. Zo ontstond bij Heemskerk een brede monding. Deze monding raakte door voortgaande duinvorming rond 1050 voor Chr. verstopt. Hierdoor vormde zich achter de strandwallen het zogenaamde Oer-IJ-estuarium: een vlechtend geulenstelsel dat zich een weg langs Castricum in noordelijke richting baande (Schute, 1997). Een van de geulen van dit stelsel lag in de directe omgeving van het plangebied en volgde ongeveer de loop van het huidige Spaarne en Liede. Direct langs de geul vormden zich platen en slikken. Op een iets grotere afstand van deze geul ontstonden kwelders. Rond 1000 voor Chr. waren in het zuidwestelijke deel van het plangebied kwelders ontstaan. Het overige deel van het plangebied bestond nog steeds uit veen (Vos, 2003). In circa 100 na Chr. stond de geul niet langer in open verbinding met de zee en ontstond een zoetwatermeer. De gronden langs de oevers van dit meer vielen permanent droog en vormden een verland getijdenlandschap (Vos, 2003). De afwatering van het achterliggende veenlandschap verliep vanaf 400 na Chr. steeds meer via de nog resterende Oer-IJ-geulen. Daardoor bleef het een relatief laaggelegen en nat gebied. Er ontstonden zoetwatermeren en er kon zich veen ontwikkelen (Schute, 1997). Ook in het plangebied groeide veen. Omstreeks 900 na Chr. bevond zich in het hele plangebied veen (Vos, 2003).

Bodem

Vanwege de ligging in de bebouwde kom is het plangebied niet gekarteerd. Wel is het bodemprofiel direct naast het plangebied bekend. Direct ten zuidoosten van het plangebied en langs de oever van de Mooie Nel bestaat de bodem uit liedeergronden: klei met profielverloop 1 en grondwatertrap II. Direct ten oosten van het plangebied bestaat de bodem uit weideveengronden: zeggeveen, rietzeggeveen of mesotroof broekveen met een opgebracht moerig 15 á 50 cm dik dek met grondwatertrap II (Staring Centrum, 1992).

Historische geografie

Kenmerkend voor het plangebied is de ligging aan het Spaarne vlak bij de plaats waar de Liede uitmondt in het Spaarne. De Liede en het Spaarne waren rond 900 na Chr. veenriviertjes. Ze zorgden voor de afwatering van het veenkussen dat achter de strandwallen was ontstaan (De Cock, 1965).

In de 10e t/m 12e eeuw vonden in het Kennemerland grootschalige ontginningen plaats van de veengebieden. De ontginning van Spaarnwoude (de huidige Vereenigde Binnenpolder maakte deel uit van deze ontginning) vond waarschijnlijk plaats in de 11e eeuw (Besteman e.a., 1986). Deze ontginning lijkt in gedeelten te zijn uitgevoerd vanuit het noorden (De Cock, 1965). Naar alle waarschijnlijkheid fungeerden de Liede en het Spaarne als ontginningsbasis.

Om het ontgonnen land te beschermen tegen het water, werd langs de Liede de Lage Dijk aangelegd. Wanneer de dijk precies werd aangelegd, is niet bekend. De dijk werd over de ontginningsloten heen gelegd en is dus jonger dan de ontginning, maar hij moet ouder zijn dan de Spaarndammerdijk (De Cock, 1965). De Spaarndammerdijk dateert uit de 13e eeuw (Provincie Noord-Holland, 2000).

De oorspronkelijke situatie in het plangebied is niet meer zichtbaar, maar uit een kaart uit de 19e eeuw (Wolters-Noordhof Atlasproducties, 1992) blijkt dat een gedeelte van het plangebied deel uitmaakte van de ontginning van Spaarnwoude. Op de kaart is de strokenverkaveling zichtbaar en de Lage Dijk (figuur 1) loopt door tot in het plangebied.

Volgens Besteman (Besteman & Guiran, 1986) ontstonden in Noord-Holland in de 13e eeuw nederzettingen op de toen aangelegde dijken. Er zijn geen duidelijke aanwijzingen voor bewoning aan de Lage Dijk in het plangebied. Op kaart 16 van het hoogheemraadschap 'Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland' (in ca. 1745 getekend door Dou; Canaletto, 1970) is slechts 1 gebouwtje zichtbaar in het plangebied. Dit sluit bewoning in de Middeleeuwen echter niet uit.

Archeologie

In ARCHIS zijn vindplaatsen geregistreerd die staan vermeld op de Archeologische Monumentenkaart. Dit betreffen archeologische vindplaatsen waaraan door de ROB in overleg met de provincie een waardering is toegekend. Niet alle vindplaatsen in ARCHIS staan vermeld op de AMK. Er zijn ook vindplaatsen in ARCHIS geregistreerd waaraan geen waarde is toegekend: de zogenaamde archeologische waarnemingen.

In ARCHIS staan uit het plangebied geen vindplaatsen geregistreerd. Wel zijn archeologische vindplaatsen uit de directe omgeving van het plangebied bekend. Twee vindplaatsen staan op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) vermeld als terreinen van hoge archeologische waarde:

- de historische kern van Spaarndam, ten noorden van het plangebied (CMA-code 25A-031; Monumentnummer 13911; figuur 1);
- de historische kern van Spaarnwoude, ten zuidoosten van het plangebied (CMA-code 25A-006; Monumentnummer 11119).

Eén vindplaats staat op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) vermeld als terrein van archeologische waarde:

- de Spaarndammerdijk uit de Middeleeuwen, ten noordoosten van het plangebied (CMA-code 25B-A41; Monumentnummer 14626; figuur 1).

Op grond van de aanwezigheid van deze historische kernen en de middeleeuwse dijk in de directe omgeving van het plangebied kan geen uitspraak worden gedaan over de archeologische situatie in het plangebied.

Tot slot zijn 6 waarnemingen in ARCHIS geregistreerd. Twee hiervan kunnen in verband worden gebracht met de historische kern van Spaarnwoude. Het gaat om een vindplaats uit de Late Middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnummer 23229) en een vindplaats uit de IJzertijd, Romeinse tijd en Late Middeleeuwen (ARCHIS-waarnemingsnummer 30953). Een van deze waarnemingen bevindt zich ten westen van het plangebied. Van deze vindplaats is de datering van het vondstmateriaal echter niet geregistreerd (ARCHIS-waarnemingsnummer 211311).

Op grond van deze waarnemingen kan geen uitspraak worden gedaan over de archeologische situatie in het plangebied.

Drie waarnemingen staan ten noorden van het plangebied geregistreerd. Het gaat om één vindplaats uit de IJzertijd (ARCHIS-waarnemingsnummer 17813) die tijdens een veldkartering aan het maaiveld werd ontdekt; één vindplaats uit de Romeinse tijd (ARCHIS-waarnemingsnummer 31722) en één vindplaats uit de Romeinse tijd die is aangetroffen tijdens niet archeologisch graafwerk (ARCHIS-waarnemingsnummer 17814).

Op grond van de kaart van Vos kan worden aangenomen dat de geologische situatie van deze vindplaatsen gedurende de IJzertijd en Romeinse tijd vergelijkbaar was met die in het plangebied (Vos, 2003). Dit betekent dat ook in het plangebied vindplaatsen uit de IJzertijd en uit de Romeinse tijd kunnen voorkomen.

In het plangebied zijn door amateur-archeologen van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (AWN) in de laatste tien jaar geen archeologische resten aangetroffen. Het is niet waarschijnlijk dat dit in de periode daarvoor wel het geval is geweest. Uit het plangebied zijn immers geen vindplaatsen in ARCHIS geregistreerd (mondelinge mededeling E. Comis).

Archeologische verwachting

Volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW; ROB, 2001) geldt voor het plangebied een middelhoge kans op het aantreffen van archeologische waarden. Op grond hiervan en op grond van de aanwezigheid van kwelderafzettingen en de datering daarvan, geldt voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de IJzertijd en de Romeinse tijd.

Zoals blijkt uit de beschrijving van de historische geografie, heeft in het plangebied een deel van de Lage Dijk gelegen (figuur 1). Resten van deze dijk kunnen in het plangebied nog aanwezig zijn. Mogelijk is vanaf de 13e eeuw langs deze dijk bewoning ontstaan. Kaartmateriaal uit de Nieuwe tijd levert hiervoor echter geen bewijs. Om die reden geldt voor het gebied langs het oude tracé van de Lage Dijk een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen. Indien in het plangebied nog archeologische resten aanwezig zijn, dan bevinden deze zich naar verwachting dicht onder de oppervlakte. De exacte diepte is echter niet bekend.

Het plangebied is momenteel in gebruik als bedrijfsterrein van de KVWS. De bebouwing op het terrein betreft loodsen en andere bedrijfsgebouwen. Deze bebouwing strekt zich als een brede strook aan de noordwestzijde van het plangebied langs de oever van Het Spaarne uit. Hier bevindt zich ook een kleine haven. Verreweg het grootste deel van het plangebied is echter onbebouwd en voorzien van oppervlakteverharding (parkeerplaatsen). Alleen aan de zuidzijde van het plangebied bevinden zich nog enkele terreintjes grasland.

Aangezien de exacte diepte waarop eventuele archeologische resten kunnen voorkomen niet bekend is, kan niet worden bepaald of deze wellicht zijn verdwenen als gevolg van de aanleg van de gebouwen en de oppervlakteverharding in het verleden. Vooral ter plaatse van het grasland en onder de oppervlakteverharding kan de aanwezigheid van archeologische resten niet worden uitgesloten.

Periode	Datering			
Nieuwe tijd	1500	-	heden	
Late Middeleeuwen	1050	-	1500	na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450	-	1050	na Chr.
Romeinse tijd	12 voor	-	450	na Chr.
IJzertijd	800	-	12	voor Chr.
Bronstijd	2000	-	800	voor Chr.
Neolithicum (nieuwe steentijd)	5300	-	2000	voor Chr.
Mesolithicum (midden steentijd)	8800	-	4900	voor Chr.
Paleolithicum (oude steentijd)	300.000	-	8800	voor Chr.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

4 Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

Tijdens het bureauonderzoek zijn geen aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen in het plangebied. Op grond van de geologische gegevens geldt voor het plangebied een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de IJzertijd en Romeinse tijd (zie § 2.2).

In het plangebied lag een deel van de Lage Dijk. Resten van deze dijk kunnen nog aanwezig zijn. Hoewel voor bewoning aan deze dijk in de Middeleeuwen geen bewijzen zijn, kan dit niet worden uitgesloten. Daarom geldt voor het gebied langs het oude tracé van de Lage Dijk een middelmatige archeologische verwachting voor vindplaatsen uit de Late Middeleeuwen.

Indien in het plangebied nog archeologische resten aanwezig zijn, bevinden die zich naar verwachting dicht onder de oppervlakte. De exacte diepte is niet bekend. Aangezien de exacte diepte waarop archeologische resten kunnen voorkomen niet bekend is, kan niet worden bepaald of deze wellicht zijn verdwenen als gevolg van de aanleg van de gebouwen en de oppervlakteverharding in het verleden. Vooral ter plaatse van het grasland en onder de oppervlakteverharding kan de aanwezigheid van archeologische resten niet worden uitgesloten.

4.2 Aanbevelingen

Op grond van de resultaten van het bureauonderzoek wordt aanbevolen de archeologische verwachting te toetsen door middel van een inventariserend veldonderzoek.

In het plangebied zou sprake zijn van bodemverontreiniging (mondelinge mededeling J.P.J. Senten). Afhankelijk van de verontreinigingssituatie in het plangebied kan besloten worden het inventariserend veldonderzoek doorgang te laten vinden.

Met betrekking tot de bevindingen van onderhavig onderzoek dient contact opgenomen te worden met de provinciaal archeoloog van Noord-Holland (drs. A. van Duinen).

Literatuur

- Besteman, J.C. & A.J. Guiran**, 1986. De middeleeuwse bewoningsgeschiedenis van Noord-Holland boven het IJ en de ontginning van de veengebieden. Opgravingen in Assendelft in perspectief. In: M.C. van Trierum & H.E. Henkes (red.); *Rotterdam Papers V. A contribution to prehistoric, roman and medieval archaeology*. Rotterdam.
- Canaletto**, 1970. *Kaartboek Uitwaterende Sluizen in Kennemerland en West-Friesland 1745*. Canaletto, Alphen aan den Rijn.
- Cock, J.K. de**, 1965. *Bijdrage tot de Historische Geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag*. J.B. Wolters, Groningen.
- NITG-TNO**, 1998 (herdruk). *Vereenvoudigde Geologische Kaart van Haarlem en omgeving*, schaal 1:50.000. NITG-TNO, Haarlem.
- Provincie Noord-Holland**, 2000. *Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland: de cultuurhistorie van Kennemerland*. Provincie Noord-Holland, Haarlem (CD-Rom).
- ROB**, 2001. *Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) 2e generatie. Globale Archeologische Kaart van het continentale Plat. Archeologische Monumentenkaart*. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, Amersfoort (cd-rom).
- Schute, I.A.**, 1997. Provincie Noord-Holland, Wijkmeerpolder; een archeologische inventarisatie en kartering. *RAAP-rapport 265*. Stichting RAAP, Amsterdam.
- Staring Centrum**, 1992. *Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50.000. Kaartblad 24 Oost (gedeeltelijk) Zandvoort, kaartblad 25 West Amsterdam*. Staring Centrum, Wageningen.
- Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie**, 2001. *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Eindrapport van de Vorbereidingscommissie Kwaliteitszorg Archeologie*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Den Haag.
- Vos, P.C.**, 2003. Paleo-morfologie. In: S. Lange, E. Besselsen & H. van Londen; Archeologische kennisinventarisatie van het Oer-IJ estuarium. *AAC-publicaties 12*. AAC, Amsterdam.
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1992. *Grote Historische Provincie Atlas, schaal 1:25:000: Noord-Holland 1849-1859*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Gebruikte afkortingen

AMK	Archeologische Monumentenkaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
AWN	Archeologisch Werkgemeenschap voor Nederland
CvAK	College voor de Archeologische Kwaliteit
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
CMA	Centraal Monumenarchief
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
-Mv	beneden maaiveld
ROB	Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

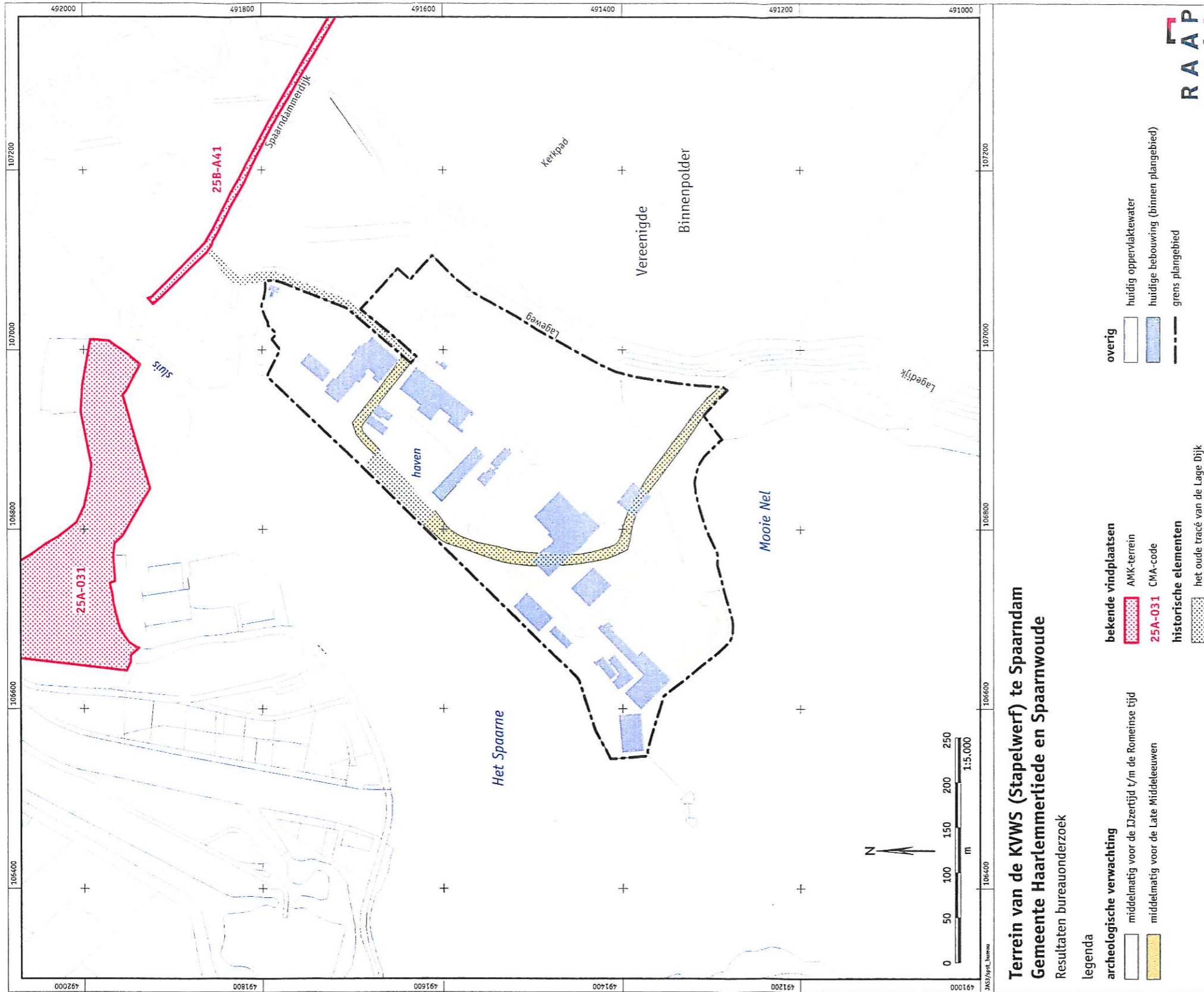
Verklarende woordenlijst

estuarium	Trechtersvormige riviermonding met eb- en vloedwerking.
eutroof	Voedselrijk.
geul	Brede en diep uitgeslepen aan- en afvoerwegen van eb- en vloed in een waddegebied.
kwelder	Begroeid en slechts bij zeer hoge vloed overstroomd buitendijks gebied (vergelijk 'schor', 'gors' en 'griend').
slik	Wad in het zuidwestelijk zeekeleigebied.
strandwal	Door branding en zeestromingen ontstane zandrug die boven gemiddeld hoogwater uitkomt en parallel aan de kustlijn is afgezet.
veen	Geheel of grotendeels uit enigszins ingekoolde, maar nauwelijks vergane plantenresten opgebouwde afzetting.

Overzicht van figuren en tabellen

Figuur 1. Resultaten bureauonderzoek.

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. Resultaten bureauonderzoek.